

Referanser: KM 9/11 og 7/04, BM 3/10, 31/09, 11/09 og 4/09. NFG 9/12 og 28/98. KGR 31/93 (Kirkens gudstjenesteråd).

Skråstola for diakon, kateket og kantor

Sammendrag

Bispemøtet behandlet i 2010 sak om Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster (BM 03/10) og vedtok en anbefaling om at både diakoner, kateketer og kantorer bærer skråstola. Dette ble fulgt opp av Kirkemøtet som ba om at bruken av stola for de tre tjenestegruppene «utredes samtidig og fremmes for KM så snart som mulig (KM sak 9/11).

Nemnd for gudstjenesteliv har behandlet saken, og anbefaler at det fattes vedtak på Kirkemøtet 2013 om å innføre skråstola for diakoner. Når det gjelder katekettjenesten og kantortjenesten mener NFG at det er behov for å utrede disse tjenestegruppene nærmere, slik det har vært gjort med diakontjenesten.

Både Bispemøtet og Kirkemøtet legger til grunn at stola er vigslingstegnet i vår kirke. Ut fra denne forståelsen foreslås det at skråstola innføres både for diakon, kateket og kantor, slik både Kirkemøtet og Bispemøtet har anbefalt. Det er ikke påkrevet med nye utredninger om katekettjenesten og kantortjenesten for at dette kan skje. Før saken kan vedtas av Kirkemøtet 2013, sendes den i henhold til regelverket for liturgisaker på høring.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet anbefaler at skråstola innføres i Den norske kirke som del av diakonens, kateketens og kantorens liturgiske drakt, i tråd med Bispemøtets uttalelse i BM sak 3/2010.
2. Kirkerådet anbefaler at det avklares nærmere hvordan alba og stola for kantorer kan utformes på en måte som er egnet for å kunne utføre kantorens liturgiske tjeneste.
3. Saken sendes på høring og følges opp i henhold til regelverket for behandling av liturgisaker.

Saksorientering

Saksfremstillingen er disponert på følgende måte:

1. Bakgrunn for saken.
2. Nemnd for gudstjenestelivs anbefaling og vedtak
3. Stola, skråstola og alba i historisk lys.
4. Porvooerklæringen og Bispemøtets syn på tjenestemønsteret i kirken.
5. Bispemøtets og Kirkemøtets begrunnelse for innføring av skråstola.
6. Tjenestemønsteret og skråstola i andre lutherske kirker i Norden.
7. Tjenestegruppenes vurderinger av innføring av skråstola.

Bakgrunn for saken

Kirkemøtet 2011 drøftet saken Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster (KM 9/11) på bakgrunn av Bispemøtets uttalelse om samme sak (BM 3/10). I Kirkemøtets vedtak heter det i punkt 3:

Diakontjenesten er en tjeneste som forutsetter vigsling. KM støtter BMs anbefaling om at vigslet diakon i liturgisk tjeneste bærer skråstola, jfr BM 03/10, og ber om at innføring av skråstola forberedes til behandling i KM så snart som mulig.

I komiteens merknader til saken er det dessuten foreslått at også vigslede kateketer og kantorer bærer skråstilt stola, og at stola for de tre tjenestegruppene bør utredes samtidig og fremmes for KM så snart som mulig:

Kallstanken hører til sentrum av en evangelisk-luthersk kirke og er et uttrykk for evangeliets åpenhet og raushet i den skapte verden. Når kallet er sentralt for diakonens tjeneste, blir det vendingen utover til de som kaller som blir viktig. På en slik bakgrunn blir det samtidig også naturlig at diakonen er den som synliggjør kallet og de andres nød i gudstjenesten. Derfor er det god grunn til at diakonen kan bære skråstola i tråd med BM 03/10 som anbefaler at vigslet diakon, kateket og kantor bruker skråstilt stola når de utfører liturgisk tjeneste. Den forståelsen av diakontjenesten som er lagt til grunn i BM 03/10 tilsier bruk av stola, som er vigslingstegnet i vår kirke. Bruken av stola for de nevnte tjenestegrupper bør utredes samtidig og fremmes for KM så snart som mulig.

Kirkemøtekomiteen viser altså til at Bispemøtet har foreslått at både diakon, kateket og kantor bruker skråstilt stola når de utfører liturgisk tjeneste, og komiteen støtter dette. Komiteen sikter da til følgende utsagn i Bispemøtets uttalelse 3/10:

I liturgiske roller bærer diakonen liturgisk drakt. Bispemøtet mener at egenarten til diakontjenesten som vigslet stilling tilsier at diakonen bærer skråstilt stola. Dette bør gjelde tilsvarende for kateketer og kantorer. Det er Kirkemøtet som fastsetter liturgisk drakt for diakoner, kateketer og kantorer, og som eventuelt må gjøre vedtak om bruk av skråstilt stola for disse tjenestegrupper før dette kan tas i bruk (BM 03/11, side 11).

Når denne saken nå behandles av Kirkerådet, er hensikten å fremme saken for vedtak i Kirkemøtet 2013, etter en forutgående høring og en uttalelse fra Bispemøtet i løpet av 2012. I selve vedtaket fra Kirkemøtet 2011 er det skråstola for diakoner som er tematisert, mens komiteen i sine merknader ber om at bruken av stola for alle *de tre tjenestegruppene* utredes samtidig og fremmes for KM så snart som mulig. Ut fra dette er det naturlig å tematisere skråstola for alle disse tre tjenestegruppene, og ikke bare for diakoner.

Forslaget om skråstola, som er noe nytt i vår kirke, har kommet fram i forbindelse med en bispemøteutredning og i et kirkemøtevedtak som primært har handlet om forståelsen av vigslet diakontjeneste i vår kirke. Både BM- og KM-saken har hatt overskriften ”Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster”. I løpet av de siste årene er det spesielt diakontjenesten som har vært utredet i vår kirke. En har ikke i disse årene utredet kateket- og kantortjenesten på tilsvarende måte. Det betyr blant annet at tanken om skråstilt stola for disse to tjenestegruppene ikke har modnet fram slik den har gjort for diakonene.

Det er likevel tydelig at bispemøteuttalelsen også handler om forholdet mellom alle de vigslede tjenestene vi har i vår kirke, og at det har vært et ønske om å avklare dette. Bispemøtets anbefaling om at de tre tjenestegruppene diakon, kateket og kantor skal bære skråstola, kan oppfattes som et vesentlig poeng i biskopenes forståelse av forholdet mellom de ulike vigslede tjenestene. Dette vil bli nærmere drøftet i avsnittet om bispemøteuttalelsen. Skråstolasaken belyses derfor i forhold til alle de tre tjenestegruppene, slik også Kirkemøtekomiteen har presisert.

Nærmere retningslinjer for utforming og bruk av skråstola er en sak som Kirkerådet må gjøre vedtak om i etterkant av et kirkemøtevedtak om innføring av skråstola. Dette vil medføre en revisjon av gjeldende Retningslinjer for bruk av liturgisk drakt i Gudstjenesteboken (II, 253).

Nemnd for gudstjenesteliv drøftet saken på sitt møte 19.-20. januar 2012. Protokollen fra dette møtet inneholder følgende kommentarer og vedtak:

NFG-sak 9/12 Skråstola for diakoner, kateketer og kantorer:

Det var sendt ut et utførlig saksdokument til NFG-medlemmene, i tillegg til protokollene fra KM 9/11 og BM 3/10. I den innledende samtalen la nemnda vekt på at NFGs mandat gjelder liturgiske tekstiler og å klargjøre hva stola og alba symboliserer.

Tor B. Jørgensen orienterte om Bispemøtets syn, hvor fokus har vært på diakontjenesten. Det er ingen tvil om at BM ønsker at diakonene skal bære skråstola. Det kan være uklarheter om hvordan man forstår kateket- og kantortjenesten, men den tilføyde setningen om at skråstola « bør gjelde tilsvarende for kateketer og kantorer », må ikke forstås slik at en er avhengig av å utrede kateket- og kantortjenesten før en avklarer skråstola for diakoner. Nemnda sluttet seg til dette, men ønsket samtidig å si noe om vigsling og liturgisk drakt for kateketer og kantorer.

Vedtak:

NFG vil fremheve at stola er det avgjørende tegnet på vigsling, forstått som vigsling ved en biskop til en livslang tjeneste og hvor den vigslede står under biskopens tilsyn. En alba er å forstå som en hvit dåpsdrakt som alle døpte i prinsippet kan bære, men som bæres sammen med stola som vigslingssymbol. I dag har verken kateketer, diakoner eller kantorer noe liturgisk draktsymbol på vigsling.

Spørsmålet om andre grupper enn diakoner skal bære skråstola, henger sammen med spørsmålet om hvilke tjenestegrupper som vigsles av en biskop til en livslang tjeneste.

NFG har også drøftet spørsmålet om man ut fra dette bør bruke andre betegnelser som f. eks. innvielse, velsignelse, forbønn og sendelse om den ordningen som i dag heter «Vigsling til fast kirkelig tjeneste», og som prostene forestår. NFG har også drøftet spørsmålet om vigsling av kantorer kan være en frivillig ordning, slik mange kantorer ønsker. Det ligger utenfor NFGs mandat å ta stilling til disse to spørsmålene. Det viktige for NFG er å tydeliggjøre stola (rettstilt eller skråstilt) som tegn på vigsling.

NFG tilråd:

- 1. At skråstola innføres som tegn på at diakoner er vigslet av en biskop til en livslang tjeneste og står under biskopens tilsyn. Selv om kateket- og kantortjenesten ikke er utredet slik diakontjenesten er, bør ikke dette hindre at Kirkemøtet i 2013 vedtar innføring av skråstola for diakoner.*
- 2. Under forutsetning av at biskopene i Den norske kirke vigsler kateketer og kantorer til en livslang tjeneste og de står under biskopens tilsyn, bør også disse bære skråstola. Om disse derimot ikke vigsles til en slik tjeneste, bør de ikke bære skråstola.*
- 3. Kateket-tjenesten og kantortjenesten utredes nærmere.*

Også Mellomkirkelig råds arbeidsutvalg har drøftet saken (MKR/AU 10/12) , da særlig med henblikk på de økumeniske implikasjonene i saken. Og fattet følgende vedtak:

MKR/AU har følgende innspill til saken om Skråstola for vigslede diakoner, kateketer og kantorer:

Ut fra saksutredningens hovedlinjer vil vi be MKR vurdere om det er klokt om vi i første omgang åpner kun for diakoner.

Saksfremstillingen det her vises til er samme saksfremstilling som forelå til behandling i Nemnd for gudstjenesteliv, og som i noe bearbeidet form samsvarer med foreliggende saksdokument.

Stola, skråstola og alba i historisk lys

Liturgisk tjenestedrakt i Den norske kirke i dag

I liturgisk sammenheng betyr det latinske ordet *stola* et langt og relativt bredt bånd som henger over nakke eller skulder og som inngår som del av en liturgisk drakt for visse vigslede tjenestegrupper. Vi kjenner stolaen fra den nye drakten som ble innført for prester ved kgl. res. av 30. mai 1980 og Kirkedepartementets rundskriv av 4. februar 1981. Da hadde stolaen ikke vært en del av den liturgiske drakten for prester i Den norske kirke siden 1536. Denne nye prestedrakten består av en fotsid hvit *alba* (lat. *hvit*) og en *stola* i kirkeårets liturgiske farger, og dette erstatter den tidligere hvite messeskjorten som ble brukt utenpå den svarte samarien med sin pipekrage. Innenfor den verdensvide kirken bæres stola av vigslede tjenestegrupper som biskoper, prester og diakoner innenfor den romersk-katolske kirke, metodistkirken og i anglikanske, presbyterianske, lutherske og andre protestantiske kirker. Også innenfor de ortodokse kirkene bærer biskoper, prester og diakoner ulike former for stolaer, som for biskop og prest kalles *epitrachelion* (for prest/biskop) og for diakon *orarion*, ofte i en lang og ”fordoblet” utgave.

I Den norske kirkes Retningslinjer for bruk av liturgiske klær, pkt 1.3, heter det at ” Stola godkjent til bruk i Den norske kirke er et farget bånd med bredde 8-12 cm, som bæres slik at stolastolpene henger rett ned”. Denne *rettstilte* stolaen henger altså rett ned fra begge skuldrene, på fremsiden av presten eller biskopen.

En *skråstilt* stola (skråstola) derimot, henger bare over venstre skulder og går på skrå – både på fremsiden og baksiden av personen – og stolastolpene samles på høyre hofta slik at endestykkene henger ned på høyre side. Skråstilt stola/skråstola er i dag *ikke* omtalt i Retningslinjer for bruk av liturgiske klær, men finnes i mange andre kirker, og bæres stort sett alltid av diakoner. Bispemøtet har først med uttalelsen fra 2010 (BM 3/10) gått inn for å innføre skråstola for diakoner - og for kateketer og kantorer - mens mange diakoner lenge har etterlyst dette.

Det finnes også en tredje måte å bære en stola på. Dette fremgår blant annet av de retningslinjene som Bispemøtet gav i 1981, i forbindelse med innføringen av den nye prestedrakten. Her sier biskopene: ”Stolaer i liturgiske farger bæres bare av ordinerte prester. Stolaen skal henge rett ned, ikke i kryss. Singulum [lat. *belte*] kan brukes utenpå stolaen. Utenom stola og mulig singulum brukes ingen andre emblemer eller symboler.”

Biskopene presiserte altså at prester *ikke* skulle bære ”stola i kryss”. Det betyr at stolastolpene ikke skal krysse hverandre på fremsiden av presten, ved hjelp av singulum. Med dette avgrenset biskopene seg fra en lang katolsk tradisjon hvor biskopen bar *rettstilt* stola, presten bar stola *i kryss* og diakonen bar *skråstilt* stola. Den romersk-katolske kirken hadde allerede med liturgireformen etter Andre Vatikankonsil på 1960-tallet gått bort fra den praksis at prester skulle bære stola i kryss - til forskjell fra biskopene, som bar rettstilt stola. Dermed understreket denne kirken at også en biskop, liturgisk sett, er prest. Diakoner bærer imidlertid fortsatt skråstilt stola i den romersk-katolske kirken, noe som også er en svært gammel kirkelig tradisjon.

Alba har tidligere vært en av antikkens høytidsdrakter og ble tatt i bruk som liturgisk drakt allerede i oldkirken. Den albaen vi kjenner fra dagens prestedrakt, omtales som ”den økumeniske alba”. Den ble utviklet av katolske tekstilkunstnere i 1950- og 1960-årene og bygger på antikkens *tunika*. Den økumeniske albaen er en fotsid og folderik drakt i ett stykke, laget av et tyngre stoff, for å bæres som en selvstendig og ytre drakt. Den er annerledes enn den klassiske albaen, som hadde halsklede (*amictus*) og belte, var laget av et lettere stoff og var en trangere drakt som var ment å bæres under messehagelen. Den nye økumeniske albaen var egentlig uten belte (*singulum*).

I Den norske kirke i dag bærer både prester, prestevikarer, biskoper, diakoner og kateketer den fotside albaen som liturgisk drakt. Dette er vedtatt i Retningslinjer for bruk av liturgisk drakt (Gudstjenestebok II,253). Prester og biskoper bærer i tillegg en rettstilt stola. Verken diakoner, kateketer eller prestevikarer (personer som ikke er ordinert til prest) bærer noen form for stola.

Når det gjelder kirkemusikere, er det ikke presisert i regelverket at disse skal bære *alba*. Men etter et kirkemøtevedtak fra 2004 (KM 7/04) kom det inn i retningslinjene følgende bestemmelse, som gir hjemmel for bruk av tjenestedrakt for kantorer: ”Liturgisk drakt kan bæres av kantor og andre tjenesteinnehavere under utførelse av liturgiske tjenesteoppdrag.” Det er i dag et åpenbart behov for å klargjøre hva slags liturgisk drakt kantorer kan ha, ettersom uttrykket ”liturgisk drakt” har en vid betydning og ikke bare omfatter alba, men f. eks. også en enkel hvit kappe som er beregnet på ikke-viglede personer, slik det også fremgår i retningslinjene:

Liturgisk drakt for leke gudstjenesteledere, nattverdassistenter, tekstlesere og andre som har kirkelig tjenesteoppdrag, er enkel hvit kappe, dersom liturgisk drakt brukes. Hvis ikke, brukes høvelig sivil drakt.

Kortfattet historikk om liturgiske plagg

Egne liturgiske klær. Ut fra det kildematerialet vi har er det ikke så enkelt å få et klart bilde av når liturgiske klær ble vanlige i kirken. Pave Stefanus 1.(+ 257) nedla forbud mot at prester utførte hverdagslige gjøremål iført liturgiske klær, mens utsagn av biskop Ambrosius (+ 397) og Augustin (354-430) tyder på at liturgiske klær ikke var vanlig. Fram til 400-tallet synes det generelt sett ikke å ha vært noe vesentlig skille mellom klesdrakten til vigslede og ikke-vigslede personer i kirken. Men da menighetene etter hvert flyttet gudstjenesten fra private hus til store kirkerom, vokste det fram tradisjoner med liturgiske klær for de vigslede.

Dette ser vi blant annet hos Theodor av Mopsuestia (ca 350-428) som positivt beskriver biskoper i ”vakker og skinnende lin, og ikke i vanlige klær”, og diakoner ”som bærer drakt i tråd med deres sanne rolle, for deres plagg gir dem en mer imponerende fremtoning enn de eier i seg selv [...]. På deres venstre skulder bærer de en stola, som henger ned med lik lengde på hver side, det vil si foran og bak.” Men selv om det tidlig fantes mange geistlige tjenestegrupper i menighetene, var det motstand mot å la dette komme til uttrykk i form av egne, geistlige drakter. I et brev fra år 428 kritiserer for eksempel pave Celestine av Roma biskopene i Vienne og Narbonne i Gallia (Frankrike) for å ha innført en annen klesdrakt for de geistlige enn for de troende: ”Det sanne skillet mellom en biskop og hans flokk skal en finne i hans lære, og ikke i hans klær.”

Alba. Albaen kom fra første stund til å uttrykke dåpens grunnleggende kall og betydning for alle kristne, fordi alle ved dåpen ble iført en hvit kledning. Dette er det første religiøse klesplagget som blir omtalt av kirkefedrene, og det gjaldt ikke noen få, men alle kristne, som symbolsk la av seg alle sine vanlige klær i dåpen.

Stola. Ofte beskrives opprinnelse som ukjent. Likevel synes det å være klart at den kristne bruk av stola har bakgrunn i et skjjerf som ble båret av myndighetspersoner i Romerriket som et offisielt tegn på deres oppdrag og rang. Stolaens opprinnelse kan sannsynligvis ses som et parallelt myndighetstegn til det *pallium* (lat. *kappe*) som paven fra 800-tallet gav som godkjennings- og myndighetstegn til sine erkebiskoper, en hvit ullkrage med seks kors og med et bånd foran og bak.

Tidlig bar diakoner og prester et *orarium* (embetsskjjerf), som en mener var en form for stola, og på Kirkemøtet i Laodikea i år 372 ble det forbudt for sub-diakoner å bære dette

tegnet, men dette fikk ikke gjennomslag i Østkirken. Det synes som om orarieret var i bruk i Østkirken på 300-tallet som symbol for den lavere geistlighet, først og fremst for diakoner, subdiakoner og for prester. Biskopene begynte å bære stola først på 500-tallet. Stolaen kom senere i allmenn bruk i Vestkirken enn i Østkirken, og da først i Spania på 600-tallet. Senest på 800-tallet ble ordet *stola* brukt for det som tidligere het *orarion*, som diakonene mottok ved ordinasjonen/vigslingen. Etter at stola-betegnelsen ble akseptert i Roma først på 1100-tallet, ble dette ordet vidt utbredt i hele vestkirken.

Stolaen kom etter hvert til å uttrykke oppdrag, myndighet og rang for dem som ble vigslet til en særlig tjeneste som diakon, prest og biskop. Forskjellige måter å bære stolaen på, gav signal om hvilken tjenestegruppe en tilhørte. Tjenestemønsteret kunne veksle slik at for eksempel noen steder i Østkirken i middelalderen ble *kantor* eller *salmist* ordinert og tilhørte diakonatet innenfor det tredelte embete biskop, prest og diakon. Utformingen av stolaen skiftet også gjennom ulike tidsperioder mellom å være lang og smal (i middelalderen og nygotikken) eller kort og bred og med mye ornament (i barokken). Fra begynnelsen var stolaen hvit. Først på 1500-tallet ble det vanlig med fargede stolaer, men bare slik at fargen ble tilpasset fargen på messehagelen, og ikke kirkeårets farger.

Betydningen av liturgiske plagg. Mens stolaen hadde bakgrunn i oppdrags- og myndighetsrelasjoner i siviladministrasjonen i Romerriket på 300-tallet, hadde reformasjonsskirkens prestedrakter sin bakgrunn fra det akademiske liv på 1500-tallet.

Begge disse historiske hovedformene for geistlige plagg fikk imidlertid en ny og mer sakral betydning etter hvert som disse plaggene kom til å fremstå som svært annerledes enn de nye klesmotene som utviklet seg i samfunnet for øvrig. Fra midten av det 20. århundre fikk mange også en fornyet sans for at liturgisk drakt ikke er et kostyme, som skal påføres en rekke symboler og ornamenteringer, men at plagget i selve sitt materiale og i sin utforming skal være naturlig, stilrent, vakkert og på denne måten inngå i dialog med gudstjenestelivet. I nyere tid har man også betont sterkere at de liturgiske klærne skal være preget av den stedege kultur. I vår kirke innebærer også satsingen på Kunsten å være kirke at tekstilkunstnere må bidra til å sikre den kunstneriske kvaliteten både i kirkens «hvilende» og «omvandrende» tekstiler.

Liturgiske plagg får også nye betydninger i den gudstjenestelige bruk. Isidor av Pelusium (+ 450) gav stolaen en ny betydning ved at den skulle minne geistligheten på å være som den gode hyrde som gir sitt liv for sauene. Allerede fra 600-tallet begynte prester å bære stolaen slik at den formet et kors på brystet, ut fra fascinasjonen over symboler som uttrykte Kristi lidelse. Men først i 1570 ble denne praksis enerådende i den romersk-katolske kirken, helt fram til Andre Vatikankonsil, altså til 1960-årene. Mer nærliggende i vår kirkes tradisjon er å betrakte stolaen som et symbol på det åk som Jesus la på sine

disiplers skuldre: ”Ta mitt åk på dere og lær av meg, for jeg er mild og ydmyk av hjertet, så dere skal finne hvile for deres sjel. For mitt åk er godt og min byrde lett” (Matt 11, 29f). Blant annet i den evangelisk- lutherske kirke i Finland siteres dette ordet ved overrekkelsen av stola. En slik symbolikk tydeliggjør at stolaens status- og myndighetselement må forenes med hjertets mildhet og ydmykhet.

I likhet med andre offisielle plagg, drakter og uniformer bidrar bruk av *alba* og *stola* til å rette oppmerksomheten først og fremst mot personens institusjonelle rolle og funksjon, og ikke mot den enkeltes personlighet. De som bærer denne drakten taler ikke bare ut fra sin egen rett og myndighet, men i det kirkelige fellesskapets navn.

Porvooerklæringen og Bispemøtets syn på tjenestemønsteret i kirken

I de nordiske kirker har tjenestemønsteret vært mye diskutert de siste tiår. En viktig bakgrunn for dette har vært det økumeniske *Limadokumentet* eller *BEM-dokumentet* (Baptism, Eucharist and Ministry) fra 1982. Dokumentet ble utarbeidet i Kommissjon for tro og kirkeordning i Kirkenes Verdensråd, og regnes som det økumeniske læredokumentet fra forrige århundre som har fått størst betydning. Det er ikke et ”konsensusdokument” hvor full samstemmighet er oppnådd, men et ”konvergensdokument”, som viser teologiske linjer som løper sammen i en felles retning. Dokumentet ble underskrevet av offisielle representanter for en stor del av kristenheten, fra adventister og pinsevenner til katolikker og ortodokse. En sentral tanke i Limadokumentet er spørsmålet om det tre-delte embete som en mulig felles tjenestestruktur for kirkene:

Det finnes ikke noe entydig mønster for embetet innen Det nye testamente. Den Hellige Ånd har ofte ledet kirken til å forandre embetene for bedre å svare til bestemte behov. Disse forandringene har også blitt velsignet med Den Hellige Ånds gaver. Til tross for dette kan det tre-delte embetet med biskop, prest og diakon i dag tjene som et uttrykk for den enhet vi søker og også som et middel til å oppnå denne enheten. Historisk sett er det riktig å si at det tre-delte embetet ble det alminnelig anerkjente mønsteret innen kirken i de første århundrer, og at det også i dag er beholdt innen mange kirker. For å fullføre sin sendelse og utføre sin tjeneste trenger kirkene mennesker som på forskjellige måter uttrykker og utfører de oppgavene som kommer til uttrykk gjennom embetet i dets diakonale, presbyterske og biskoppelige aspekter og funksjoner (Dåp, nattverd og embete. Limadokumentet med forord av Ivar Asheim, Mellomkirkelig Råd 1996, side 43).

Et annet viktig økumenisk dokument i denne sammenheng er *Fellesuttalelsen fra Porvoo* med *Porvooerklæringen* fra 1992, en frukt av samtalene mellom de britiske og irske anglikanske kirker og lutherske kirker i de nordiske og baltiske land. Denne erklæringen

har Den norske kirke underskrevet og dermed forpliktet seg på. I *Fellesuttalelsen fra Porvoo* vises det til Limadokumentet i spørsmålet om embetet, og dokumentet siteres med formuleringen ”Det tredelte embete med biskop, prest og diakon kan i dag tjene som et uttrykk for den enhet vi søker og også som et middel til å oppnå denne enheten” (*Fellesuttalelsen fra Porvoo med Porvoo-erklæringen*, Mellomkirkelig Råd 1993, side 26). I selve *Porvooerklæringen* forplikter kirkene seg til blant annet:

- (v) å hilse velkommen personer som i en hvilken som helst av våre kirker er biskoppelig ordinert eller vigset til embetet som biskop, prest eller diakon, til – etter invitasjon og i samsvar med de regler som til enhver tid gjelder – å gjøre tjeneste i samme embete i vertskirken, uten ny ordinasjon eller vigsling;
- (vii) å arbeide for å nå fram til en felles forståelse av diakontjenesten (side 38-39).

På denne bakgrunn blir det svært forståelig hvorfor biskopene avslutter sin uttalelse om Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster (BM 3/2010) nettopp med å vise til *Porvooerklæringen*:

Et viktig spørsmål i økumeniske samtaler har vært muligheten for en gjensidig anerkjennelse av viglede tjenester. I Porvooerklæringen har Den norske kirke sammen med andre lutherske og med anglikanske kirker forpliktet seg til ”å arbeide for å nå fram til en felles forståelse av diakontjenesten”. Det har av noen vært hevdet at dette best kan skje ved at Den norske kirke ser sine viglede tjenester i lys av et ”tredelt embete”, slik en finner det i anglikansk sammenheng. Bispemøtet mener dette ikke er noen nødvendig implikasjon. I og med Porvooerklæringen anerkjenner anglikanske og lutherske kirker hverandres prestetjeneste og bispetjeneste, uten at man har noen felles forståelse av den struktur disse tjenestene inngår i. Etter Bispemøtets oppfatning bør en gjensidig anerkjennelse av diakontjenesten være mulig på liknende premisser. Bispemøtet håper at den avklaring som er gitt i og med denne uttalelsen kan være et bidrag til en slik prosess (BM 3/2010, side 11-12).

I dette sitatet fremgår det at Bispemøtet mener seg å være i pakt med *Porvooerklæringens* forståelse av diakontjenesten. Samtidig presiserer Bispemøtet at (ideen om) et ”tredelt embete” (biskop, prest, diakon) ikke er en nødvendig *struktur* som de ulike tjenestene må inngå i for at anerkjennelse av hverandres tjenester skal være mulig. Generelt ser Bispemøtet en slik modell som ”lite tjenlig for Den norske kirke i dagens situasjon”. Den setter også ”en begrensning på antall viglede tjenester til tre, som er vanskelig å forene med Den norske kirkes nåværende tjenestestruktur og vigslingspraksis”. I stedet anbefaler biskopene at det bør tales om «ulike tjenester innenfor det totale tjenestefellesskapet i kirken» (BM 3/2010, side 10).

Diakontjenesten behøver altså ikke forstås som den tredje tjenesten innenfor «det treleddede embete» sammen med bispetjenesten og prestedtjenesten. Dette sies på bakgrunn av at biskopene i Den norske kirke i dag også vigslers kateketer og kantorer, og dermed har hele fem vigslende tjenester (selv om kantor etter dagens ordning kan vigslers av en annen enn en biskop). Dette ønsker biskopene å videreføre - og dessuten å styrke disse tjenestene ved å innføre skråstola som et nytt vigslingsstegn i vår kirke både for diakon, kateket og kantor.

I den tradisjonelle og økumenisk vidt utbredte vigslingsstruktur inngår kun biskop, prest og diakon i ”den ordinerte tjenesten med ord og sakrament” (eng. *the ordained ministry*, tysk. *das kirchliche Amt*) – til forskjell fra andre kirkelige tjenester som hver av disse kirkene har. Når de tre tjenestegruppene diakon, kateket og kantor vigslers av en biskop til en livslang tjeneste og bærer en alba og en skråstola, er det viktig å formidle inn i Porvoofellesskapet at dette ikke må forstås som om alle disse tre tjenestegruppene, altså diakon, kateket og kantor, er *diakoner* innenfor den tredelte ordinerte tjenestestruktur med biskop, prest, diakon. Dette er en forståelse som er i strid med Bispemøtets uttalelse. Bispemøtet understreker at alle de fem tjenestene har hver sin egenart og låner verken identitet eller autoritet fra noen annen tjenestegruppe, verken fra prestedtjenesten eller fra noen annen vigslingsgruppe. Bispemøtets uttalelse legger vekt på at diakontjenesten – og katekettjenesten og kantortjenesten – hver har et selvstendig bibelsk og teologisk grunnlag.

Det er heller ikke slik å forstå at diakon, kateket og kantor *til sammen* utgjør ”et bredt diakonat”, hvor diakontjenesten omfatter og er spesialisert i både karitative, kateketiske og musiske elementer. Denne modellen har særlig vært drøftet i den finske kirke, men er i strid med Bispemøtets uttalelse.

Bispemøtet begrunner sitt standpunkt slik:

Det er ut fra Det nye testamentet ikke mulig å argumentere for ett bestemt tjenestemønster som gyldig til alle tider. Tvert om er det nettopp et poeng at Ånden er fri til å gi sine gaver slik det tjener kirken og dens oppgaver i den aktuelle konkrete situasjon. Dette betyr at kirken kan ordne – og omordne – sitt tjenestemønster på ulikt vis, men at måten dette skjer på ikke bare er et spørsmål om pragmatiske vurderinger. Kirken må i den enkelte situasjon både fastholde de nødvendige tjenestene og lytte etter Åndens ledelse og spørre hvordan dens mønster av tjenester samsvarer med kirkens identitet og bidrar til å realisere dens oppdrag under de rådende forhold. Bispemøtet er i dagens situasjon av den oppfatning at en ordnet diakontjeneste i menighetene er av

avgjørende betydning for Den norske kirke, og mener denne bør styrkes i framtidige budsjetter og bemanningsplaner (BM 3/2010 side 7).

Ut fra denne begrunnelsen reiser spørsmålet seg om det egentlig finnes noen tjenester i kirken som alltid er *nødvendige*. Det sies imidlertid at diakontjenesten i dagens situasjon er ”av *avgjørende* betydning [...] og bør styrkes”. Generelt har Den norske kirke vært tilbakeholdende med å hevde at noen tjenester er *nødvendige* eller at et bestemt tjenestemønster må gjelde for alle kirker. Bispemøtet er derfor her i overensstemmelse med en lang kirkelig tradisjon hos oss.

Denne tradisjon utfordres imidlertid av Porvooerklæringen, hvor det er et viktig økumenisk anliggende å anerkjenne hverandres tjenester ”til embetet som biskop, prest eller diakon, til – etter invitasjon og i samsvar med de regler som til enhver tid gjelder – å gjøre tjeneste i det samme embete i vertskirken, uten ny ordinasjon eller vigsling” (side 38). Bispemøtet synes imidlertid *ikke* å ha gitt opp dette målet med tanke på tjenestene biskop, prest og diakon. Biskopene kan også argumentere for dette ved at også diakonene er vigslert til en livslang tjeneste av en biskop, at diakontjenestens egenart er blitt nærmere klargjort og utredet de siste årene og er foreslått styrket. Dessuten tydeliggjøres diakonenes vigsling ved at det nå foreslås at de skal bære skråstola, slik som i andre kirker. At også to andre tjenestegrupper, kateketer og kantorer, blir vigslert av en biskop og kan bære skråstola, behøver ikke så tvil om at Den norske kirke har bidratt til ”å arbeide for å nå fram til en felles forståelse av diakontjenesten”, slik Porvooerklæringen sier.

At også kateketer og kantorer bærer skråstola kan kun bli et økumenisk problem om norske kateketer og kantorer skulle ønske å tjenestegjøre *som diakoner* i andre kirker. Dette synes ikke å være noe aktuell problemstilling, og det vil også være i konflikt med Bispemøtets tenkning om egenarten ved hver av tjenestene. En kateket eller kantor som vil bli diakon, må i følge denne tenkning først være kvalifisert for og vigslert som diakon. Denne regel gjelder tilsvarende for andre mulige overganger mellom tjenestene.

Et annet spørsmål som har vært reist er om bispemøteuttalelsen med sin understrekning av «at kirken kan ordne – og omordne – sitt tjenestemønster på ulikt vis», kan oppfattes å være i konflikt med Den augsburgske bekjennelsens tale om at Gud har innstiftet ”en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene” (CA artikkel 5). Bispemøtet gir selv svaret på dette spørsmålet ved å skjelne mellom prestedtjenestens grunnleggende identitet som en særskilt tjeneste med Ord og sakrament, og prestedtjenesten som konkret og foranderlig stillingskategori. Om tjenesten med Ord og sakrament sier biskopene at:

denne tjenesten er av fundamental betydning i kirkens liv, fordi mennesker ikke kan komme til tro uten at evangeliet forkynnes og sakramentene forvaltes. [...] Selv om prestene tidvis har vært tillagt mange andre oppgaver, har det alltid vært disse to oppgavene som har vært identitetsbestemmende for presteyrket. Bispemøtet mener at det også i vår situasjon er mest nærliggende å oppfatte prestatjenesten som videreføringen av den særskilte tjeneste som omtales i CA V og i Den norske kirkes Gudstjenestebok, del II. Dette dreier seg om hva som identitetsbestemmer prestatjenesten, og betyr ikke at prester dermed skulle ha en eksklusiv rett til å utføre alt som hører inn under forkynnelse og sakramentsforvaltning. Således inkluderer diakonens tjeneste formidling av evangeliet i mange former. Det er likevel lite naturlig å bestemme denne tjenestens egenart med en henvisning til den tjeneste med ord og sakrament som omtales i CA V (BM 3/2010, side 9).

I tråd med dette anser biskopene det som kunstig å se diakontjenesten som en ”differensiering av prestatjenesten slik den bestemmes i CA V”. Samtidig understreker de at når diakontjenesten og andre tjenester ikke er omtalt i CA, betyr ikke dette at de mangler teologisk begrunnelse:

Kirkens konkrete tjenestemønster er heller ikke statisk, men noe kirken til enhver tid må utforme under Åndens ledelse. Diakontjenesten i vår kirke står etter Bispemøtets vurdering på et solid selvstendig teologisk grunnlag. Dette grunnlag gir diakonen en tjenesteidentitet som er klart forskjellig fra prestens, selv om det kan foreligge betydelige overlappinger begge veier hva konkrete arbeidsoppgaver angår (BM 3/2010, side 9).

Bispemøtets og Kirkemøtets begrunnelse for innføring av skråstola

*Bispemøtets uttalelse (BM 3/10) – og Kirkemøtets tilsluttende uttalelse (KM 9/11) – legger vekt på at en skråstola uttrykker egenarten ved den diakonale tjenesten. Kirkemøtekomiteen tydeliggjør dette ved å si at ”stola er vigslingstegnet i vår kirke.” Også *Nemnd for gudstjenesteliv* slutter seg til en slik forståelse av stola.*

Dette representerer noe nytt i forhold til den tidligere skepsis mot skråstola. I dag vigsles diakoner, kateketer og kantorer til ulike tjenester i vår kirke uten at stola er deres vigslingstegn. Etter gjeldende ordning er rettstilt stola vigslingstegnet for prester, bispekorset for biskoper (de har allerede fått stola gjennom vigsling til prestatjeneste), og alba for kateketer og diakoner, mens kantorer ikke har noe tilsvarende permanent tegn på vigsling. Men avgjørende for alle disse tjenestegruppene – og dessuten for det som kalles *Vigsling til fast kirkelig tjeneste* (for klokker, misjonær, menighetssekretær, ungdomsleder eller andre faste tjenester – som forrettes av en prost, og ikke en biskop) - er de skriftlesninger, den offentlige løfteavleggelse, håndspåleggelse og forbønn som særpreger alle vigslingsliturgiene.

Kirkemøtekomiteens definisjon av stola som ”vigslingstegnet i vår kirke” kan betraktes som en berettiget tolkning av Bispemøtets uttalelse og konklusjon, ettersom biskopene foreslår at stola skal bæres av alle de fem tjenestene som biskopene i dag vigslers til.

Nytt er det også at Bispemøtet ikke lenger bruker et systematiserende allmennbegrep som ”det kirkelige embete” eller ”den ordinerte tjenesten” som noen vigslende kirkelige tjenester inngår i, og som andre vigslende tjenester *ikke* inngår i. I Limadokumentet og i Porvooerklæringen har man imidlertid beholdt et slikt begrep og anbefalt kirkene en modell med en treleddet struktur i den *ordinerte* tjenesten med tjenestene biskop, prest og diakon. Stolaen har gjennom kirkens historie etablert seg som selve tegnet på at man inngår i *den ordinerte tjenesten*. Bispemøtet av 2010 har – annerledes enn uttalelsen om diakontjenesten i Bispemøtet 2004 - opphevet distinksjonen mellom *ordinert* og *vigslet* og sier: ”Det er teologisk ikke noen prinsipiell forskjell mellom vigsling og ordinasjon. Begrepet ordinasjon har tradisjonelt vært brukt om prestedtjenesten, og Bispemøtet ser ikke noe behov for å endre dette” (BM 3/2010, side 11). Denne tenkingen er videreført i Kirkemøtets behandling av saken.

Den presisering som Nemnd for gudstjenesteliv har gitt ved at stola bæres av alle de tjenestegrupper som kirken ønsker å vigsle ved en biskop til en livslang tjeneste, må forstås som en presisering av hva som ligger i begrepet *vigsling* og står ikke i motsetning til Bispemøtets uttalelse om vigsling og ordinasjon.

Tjenestemønster og skråstola i andre lutherske kirker i Norden

I *Danmark* er det kun prester som blir biskoppelig vigslet til sin tjeneste. Som kjent er ikke alba og stola innført i *Den danske folkekirke*, slik at samarien fortsatt er prestens drakt og brukes i liturgisk sammenheng ofte uten messeskjorte utenpå. Det er få diakonstillinger i Den danske kirke og verken diakoner eller kirkemusikere vigsles til sin tjeneste eller bærer noen liturgisk drakt.

I *Sverige* har *Svenska kyrkan* innført den treleddede forståelsen av den ordinerte tjenesten. Diakonene, som lenge har vært en viktig tjenestegruppe i Sverige, ordineres av en biskop og bærer alba og skråstola. Imidlertid har diakonene i svært liten grad liturgiske funksjoner i gudstjenestene. Andre store tjenestegrupper som menighetspedagoger og kirkemusikere vigsles ikke, inngår ikke i den treleddede ordinerte tjenesten og bærer heller ingen særskilt liturgisk drakt.

På *Island* har man også innført den treleddede forståelsen av den ordinerte tjenesten. Selv om det er svært få diakoner i den islandske kirken, har diakoner siden 1981 blitt vigset av en biskop og bærer alba og skråstola. Ingen annen tjenestegruppe bærer skråstola.

I *Finland* vigles diakonene av en biskop til sin tjeneste og bærer alba og skråstola. Den evangelisk-lutherske kirken har foreløpig ingen egen vigsling av kateketer eller av kantorer. Disse bærer ikke stola, og det finnes ingen felles liturgisk tjenestedrakt for kantorer, men begge tjenestegrupper mottar sammen med andre leke tjenestegrupper en velsignelse for det kirkelige arbeidet. Vigslingen av diakoner forstås likevel ikke innenfor som del av en fast, tredelt ordinert tjeneste.

Tanken om et bredt diakonat har vært diskutert i lengre tid i den finske kirken og det er nylig lagt fram et forslag om at også for eksempel kateketer skal tilhøre *diakonatet* – altså en for form «bredt diakonat». Tjenesten med Ord og sakrament er likevel forstått som en tjeneste forbeholdt prester og biskoper, men diakoner kan ha liturgiske funksjoner i gudstjenestene.

Selv om det er forskjeller mellom den finske og den norske kirke, er det store likheter, og i løpet av noen år kan det tenkes at flere tjenestegrupper enn diakoner får skråstola som del av sin liturgiske tjenestedrakt i den finske kirken. Det kan være grunn til å følge utviklingen i Finland nøye framover og diskutere felles anliggender.

Sammenfattende kan sies at i de nordiske folkekirkene bærer altså diakoner skråstola i Sverige, Island og Finland, mens ingen andre tjenestegrupper foreløpig bærer skråstola. Om Kirkemøtet i Den norske kirke vedtar skråstola ikke bare for diakoner, men også for kateketer og kantorer, vil dette være første kirke i Norden som gjør dette. Om noen andre kirker i verden har innført skråstola for kateketer og kantorer, vites ikke.

Tjenestegruppens vurderinger av skråstola.

I forberedelsen av denne saken ble det holdt et felles møte med de tre fagforeningene for henholdsvis diakoner, kateketer og kantorer. Her kom det til uttrykk følgende synspunkt:

Diakonforbundet gir uttrykk for at diakonene lenge har vært klare til å ta i bruk skråstola og la overrekkelse av skråstola inngå som et ledd i vigslingshandlingen for diakoner. Dette er altså høyst etterlengtet og er allerede innført hos deres kollegaer i Sverige, Finland og Island. Diakonforbundet har vært opptatt av å se den diakonale tjenesten som del av den ordinerte tjenesten, slik dette er i mange kirkesamfunn. Det oppleves som noe nytt at også andre tjenestegrupper skal bære skråstola, som gjennom kirkens historie har vært selve tegnet på å være vigset diakon. Spørsmålet reises også om skråstola skal ha

ulik utforming og ulike symboler for de tre tjenestegruppene, slik at hver tjenestes egenart tydeliggjøres.

Kateketforeningen er også glad for forslaget om stola, fordi dette kan synliggjøre at katekettjenesten er en vigslet tjeneste vår kirke. Det ligger også en pedagogisk mulighet i stola med de fire kirkeårsfargene. Svært mange som arbeider med trosopplæring i dag har ikke full kateketutdanning og er ikke vigslet til kateket, og dette gir utfordringer. Samtidig etterlyser kateketene en utredning om hva vigsling er og hva kirken vil med katekettjenesten. Kateketforeningen ønsker en utredning, slik det har vært med diakonene, for å klargjøre egenarten ved katekettjenesten og kirkens forståelse av vigsling til kateket. Både kateketforeningen og kirkemusikernes fellesorganisasjon (MFO) fremhever samtidig at dette ikke bør forsinke innføringen av skråstola for diakoner.

Ut fra dette kan det på sikt være hensiktsmessig å utrede katekettjenesten/undervisnings-tjenesten, bl.a. i lys av trosopplæringsreformen som har medført nye stillingsdannelser innen feltet.

Kantorene i *Musikernes fellesorganisasjon* vil svært gjerne avklare hvordan kantorens tjenestedrakt skal være, dette er i dag er høyst uavklart. De ønsker at Den norske kirke finner fram til en felles liturgisk tjenestedrakt for kantorer. I dag kan en se ulike former for liturgisk drakt blant kantorer, særlig cassock (svart, lang kjole) og røklin (kort, hvitt plagg over skuldrene), eller de bruker den kappen som kirkekoret har o.l. Kantorene er imidlertid overrasket og spørrende overfor forslaget om skråstola – i kombinasjon med alba. Mange mener at en lang skråstola og alba ikke er hensiktsmessige plagg for kantorer når de utfører sin tjeneste ved manualene og pedalene på orgelet eller når de leder koret, mens andre ikke finner dette umulig. Det er mulig at disse plaggene kan være egnet i en kortere form, men kantorene har til nå ikke tenkt i retning av skråstola.

I tillegg er det en rekke godt kvalifiserte organister som *ikke* ønsker å bli vigslet. MFO mener at vigsling inntil videre bør være en frivillig ordning for kantorer. Det vil være uklokt å presse igjennom vigsling for kantorer nå. Det trengs også mer tid til å avklare hvilken tjenestedrakt som vil være tjenlig og som kantorer kan identifisere seg med. MFO håper at dette kan tas opp i en høring som er planlagt blant kantorer i nær fremtid.

Det er et felles ønske fra diakoner, kateketer og kantorer å få en fast liturgisk tjenestedrakt som tydeliggjør at personen er vigslet til en særskilt tjeneste i kirken. Tjenestegruppene mener at det er ingen grunn til å vente med å fatte vedtak om skråstola for diakoner.

Høringen vil kunne avklare nærmere hva disse tre tjenestegruppene mener om skråstola for *kateket* og *kantor*. Det er svært få som i dag utdanner seg til kateket og kantor. Å innføre skråstola for disse kan bidra til å tydeliggjøre stillingenes egenart og slik virke rekrutterende.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Innføring av skråstola vil medføre et økt engangsutlegg til liturgisk drakt for diakoner, kateketer og kantorer. Prisen for en vendbar stola ligger mellom kr 1393 og 1662, og da uten motiv. Hvis også skråstola skal finnes i de fire kirkeårsfargene, kreves det 2 vendbare - eller 4 enkelt-stolaer. En kan ut fra dette beregne et utlegg på kr 3.000- 4.000 for to vendbare stolaer for hver person som vigsles. Det er fellesrådet som i dag dekker utgifter til alba for diakoner, og som i fremtiden også vil måtte dekke utgifter til skråstola.

I dag dekker fellesrådene utgifter til alba for diakoner og kateketer. Det er ikke angitt en bestemt sum for dette, men en alba koster ca kr 5.000 kr.

I tillegg finnes det ca 220 diakoner som er i stilling i dag, og de aller fleste av disse har bare alba og ikke skråstola. Det betyr kr 4.000 x 220, altså en engangsutgift på kr 880.000

Tilsvarende finnes ca 150 vigslede kateketer i dag, altså en engangsutgift på kr 600.000.

Ut fra et anslag på 50 vigslede kantorer, vil disse trenge både en alba og skråstolaer, en kostnad på kr 9.000 for hver kantor, dvs 450.000.

Til sammen blir dette en engangsutgift på **kr 1.930.000.**

I tillegg kommer den fremtidige utgift som følger med stola/tjenestedrakt ved hver ny vigsling, samt eventuelle utgifter til vedlikehold/fornyelse for hver vigslet person.